

ВСТУП. Географія як система наук. Об'єкт дослідження географії.

Поняття «геосистема». Рівні геосистем. Пізнавальна та конструктивна роль географії.

Мета : розкриття змісту предмета і завдань сучасної географічної науки, її структури, тенденцій розвитку, місця і ролі географії в системі природознавчих наук, житті суспільства, розв'язанні його проблем.

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності студентів:

Знаннєвий компонент:

називає об'єкт дослідження та структурні компоненти географії;

пояснює значення поняття «геосистема».

Діяльнісний компонент:

розрізняє рівні геосистем;

визначає причини та наслідки природних і суспільних процесів.

Оцінно-ціннісний компонент:

висловлює судження щодо пізнавальної та конструктивної ролі географії

Обладнання: схеми, атласи.

Тип заняття: комбінований

ХІД ЛЕКЦІЇ:

I. Організаційний момент	5 хв.
II. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності	12 хв.
III. Вивчення нового матеріалу	50 хв.
IV. Закріплення нових знань, умінь та навичок	5 хв.
V. Підсумок лекції	5 хв.
VI. Домашнє завдання	3 хв.

II. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності

Ми закінчуємо вивчення географії курсом, що називається «Географічний простір Землі». Зробимо ж висновки та узагальнення наших знань і розкриємо сутність географічної науки в цілому; зробимо узагальнення знань про природу,

людину і господарську діяльність; сформуємо чіткі уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку.

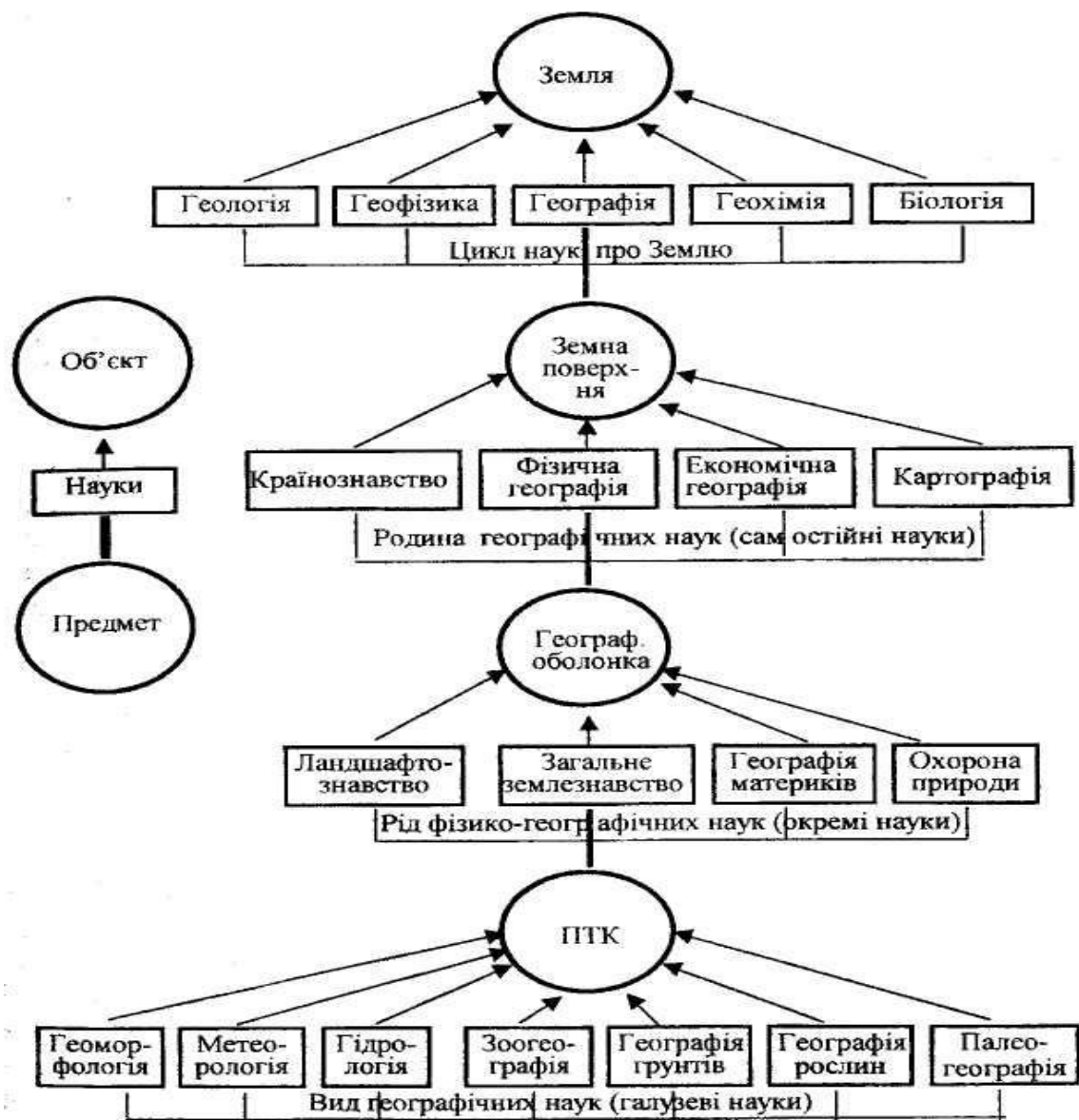
III. Вивчення нового матеріалу

Географія (від грецького «гео» - земля, «графо» - пишу) – це наука про Землю. Вперше термін «географія» вжив грецький вчений Ератосфен (III ст. до н.е.) Основним її завданням спочатку був землеопис, а вже із XIX ст. – вивчення взаємозв'язків між природою, населенням та господарством всієї планети та її окремих частин. Основні цілі географії — наукове обґрунтування шляхів раціональної територіальної організації суспільства і природокористування, створення основ стратегії екологічно безпечного розвитку суспільства. Як система наук, географія охоплює самостійні, окремі й галузеві науки. Головні складові самостійних наук - фізична та економічна географії. На стику географії з іншими науками виникли нові напрями: історична географія, картографія, військова географія, медична географія, охорона природи, які поєднують вивчення природних і суспільно-економічних явищ. Всі вони є самостійними науками.

Фізична географія - природнича наука, що вивчає будову, склад, властивості і територіальну диференціацію географічної оболонки. Фізична географія поділяється на такі частини наук: загальне землезнавство, ландшафтознавство, регіональна фізична географія.

Економічна географія - суспільна наука в системі географічних наук, що вивчає суспільно-територіальні комплекси, фактори і закономірності їх формування, структуру, територіальну організацію. Ці науки тісно взаємозв'язані. Економічна географія не може розвиватися окремо від фізичної, оскільки людське суспільство використовує природу, як своє географічне середовище, впливає на нього, створюючи в процесі виробництва антропогенні ландшафти. Цей взаємо-

зв'язок потрібно врахування під час вирішення багатьох народногосподарських проблем і насамперед проблеми використання та охорони природи.

Мал. 1. Система географічних наук

Об'єктом вивчення фізичної географії є географічна оболонка, а предметом вивчення – взаємозв'язки між окремими компонентами географічної оболонки Землі.

Географічна оболонка – це матеріальна система, що складається з функціонально взаємозв'язаних між собою окремих оболонок тобто літосфери, гідросфе-

ри, атмосфери і біосфери. Основні властивості географічної оболонки – цілісність, ритмічність, зональність.

Предметом вивчення економічної географії є територіальні системи продуктивних сил, територіальні системи сфер обслуговування, науки і культури. До першої групи систем входять, наприклад, країни, економічні райони, системи розселення, міста, транспортні системи та вузли. Економіко-географічні дослідження вимагають історико-просторового підходу, вивчення зв'язків і явищ. При розгляді територіальних соціально-економічних систем необхідний зв'язок із географічним середовищем, знання перспектив розвитку систем, прогноз. Економічна географія тісно пов'язана з історією, економікою, філософією, технікою, соціологією та іншими науками. Отже, економічна географія хоч і має свій об'єкт і методи досліджень не може успішно розвиватись без взаємозв'язків з іншими науками, насамперед географічними.

До системи географічних наук включають також країнознавство і комплексні дисципліни прикладного характеру (медична географія, військова географія, рекреаційна географія тощо). Особливе місце в системі географічних наук посідає картографія. Географічні знання та вміння «читати» карту — одні з необхідних елементів культури і наукового світогляду. Географія — одна з найдавніших наук, первісні спроби природничо-наукового пояснення географічних явищ належать давньогрецьким філософам Фалесу й Анаксимандру (XI ст. до н. е.).

Геосистема (Географічна система) — географічне утворення, системи різного рівня, що складаються з цілісної множини взаємопов'язаних, взаємодіючих компонентів. Найбільша планетарна геосистема — географічна оболонка, система взаємодіючих компонентів: літосфери, гідросфери, атмосфери та біосфери. Компоненти геосистеми тісно взаємопов'язані між собою через потоки речовини та енергії, процеси гравітаційного переміщення твердого матеріалу, вологообмін та міграцію хімічних елементів.

Термін вперше запропонований в 1963 році радянським вченим В. Б. Сочавою. За його визначенням, геосистеми —

природно-географічні єдності усіх можливих категорій, від планетарної геосистеми (географічної оболонки) до елементарної геосистеми (фізико-географічної фації).

Автор вчення про геосистеми, географ В. Б. Сочава пропонує їх розглядати на трьох рівнях: планетарному, регіональному і топологічному (місцевому, локальному).

Глобальний, або планетарний, рівень охоплює географічну оболонку Землі в цілому і її найбільші частини – материки, океани, кліматичні пояси. Він націлений на вивчення глобальних екологічних проблем. Багато з них пов'язані з забрудненням повітря («кислотні» опади, «парниковий ефект», скорочення щільності озонового шару) і вод (забруднення вод Світового океану).

Регіональний рівень включає геосистеми, що займають значні території: природна зона; фізико-географічна країна або її частина (Східно-Європейська рівнина), басейни річок і озер. Можна розглядати регіональні геосистеми в адміністративних межах республік, країв, областей.

Локальний (топологічний, місцевий) рівень об'єднує невеликі ділянки територій або акваторій – окремі водойми, міський парк, житловий район, ділянка лісу. На більш-менш однорідних в природному відношенні ділянках з певним видом природокористування виникають локальні екологічні проблеми

Пізнавальна і конструктивна роль географії визначається світоглядним і просвітницьким значенням цієї науки. Саме країнознавство бере участь у побудові географічної картини світу і різних її регіонів, виявляє особливості та характерні риси окремих регіонів, країн і народів, виробляє комплексні географічні характеристики територій, створює образи країн і цілих регіонів. Зростає

конструктивна роль науки в пошуках раціонального устрою країн: створюються схеми територіальних структур та мереж, що охоплюють часом територію всієї країни, причому в різних розрізах; виробляються принципи територіальної організації продуктивних сил; розробляються напрями оптимізації середовища проживання.

Існує конструктивна географія — напрямок в географії, яке має вирішувати проблеми раціонального перетворення і розвитку природних і господарських комплексів, розміщення населення тощо. Конструктивна географія тісно змикається з географічним прогнозом. Її синонімами, також не дуже вдалимими, могли б бути «антропогенне ландшафтознавство», «прогнозна географія», «перспективне ландшафтознавство», «футургеографія» - географія майбутнього.

ІУ. Закріплення нових знань, умінь та навичок

Дайте відповіді на питання: 1. Який грецький вчений вперше вжив термін «географія»? Якими були завдання для географії в ті часи і в 19 столітті? 2. Що вивчає фізична географія? Предмет та об'єкт її вивчення? На які науки вона поділяється? 3. Що є предметом вивчення економічної географії? Чи може вона існувати окремо від фізичної географії? 4. Які ще дисципліни включають до системи географічних наук? 5. Що вивчають дисципліни прикладного характеру (медична географія, військова географія, рекреаційна географія тощо)? 6. Яке значення мають географічні знання та вміння «читати» карту? 7. Дайте визначення поняттю «геосистема». Хто вперше ввів цей термін? Назвіть рівні геосистеми. 8. В чому полягає пізнавальна і конструктивна роль географії?

У. Підсумок лекції

Географія – це наука про Землю. Вперше термін «географія» вжив грецький вчений Ератосфен (III ст. до н.е.) Основним її завданням спочатку був землепис, а вже із XIX ст. – вивчення взаємозв'язків між природою, населенням та господарством всієї планети та її окремих частин.

Як система наук, географія охоплює самостійні, окремі й галузеві науки. Головні складові самостійних наук - фізична та економічна географії. На стику географії з іншими науками виникли нові напрями: історична географія, картографія, військова географія, медична географія, охорона природи, які поєднують вивчення природних і суспільно-економічних явищ. Всі вони є самостійними науками.

Фізична географія - природнича наука, що вивчає будову, склад, властивості і територіальну диференціацію географічної оболонки. Фізична географія поділяється на такі частини наук: загальне землезнавство, ландшафтознавство, регіональна фізична географія.

Економічна географія - суспільна наука в системі географічних наук, що вивчає суспільно-територіальні комплекси, фактори і закономірності їх формування, структуру, територіальну організацію.

Особливе місце в системі географічних наук посідає картографія.

Автор вчення про геосистеми, географ В. Б. Сочава пропонує їх розглядати на трьох рівнях: планетарному, регіональному, локальному.

Конструктивна географія — напрямок в географії, яке має вирішувати проблеми раціонального перетворення і розвитку природних і господарських комплексів, розміщення населення тощо. Конструктивна географія тісно змикається з географічним прогнозом.

УІ. Домашнє завдання:

1. Опрацювати конспект лекції (інформація в Googl клас).
2. Підготуватися до практичної роботи.
3. Топузов О.М. Географія : Україна у світі: природа,- населення : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. М. Топузов, О. Ф. Надтока, А. Покась. — К. : УОВЦ «Оріон», 2016. — 224 с. : іл. - Повторити §§ 1-2.